

AZ ELIDEGENÍTHETŐ ÉS AZ ELIDEGENÍTHETETLEN BIRTOKLÁS KIFEJEZÉSMÓDJAIRÓL

SCHIRM ANITA

1. A dolgozat célkitűzései

Dolgozatom célja, hogy a nyelvészeti szakirodalomban eddig csupán említés szintjén és homályosan definiált elidegeníthetőség és elidegeníthetetlenség fogalmának teljesebb, morfológiai, szintaktikai és szemantikai leírását adjam, valamint, hogy bemutassam a magyar birtokos melléknévi összetételek (az *-ú/-ű, -jú/-jű* és az *-(V)s* képzős kifejezések) elidegeníthetőség szerinti megoszlását.

2. Az elidegeníthetőség és az elidegeníthetetlenség

2.1. Az elidegeníthetetlenség fogalma

Először magát az elidegeníthetetlenség fogalmát szeretném tisztázni. Kiefer Ferenc szerint „az *x* elidegeníthetetlen része *y*-nak kijelentés azt jelenti, hogy '*x* szükségszerűen *y*-hoz tartozik', az *x* nem elidegeníthetetlen része *y*-nak pedig azt, hogy '*x* nem tartozik szükségszerűen *y*-hoz'” (Kiefer 2000: 202). A *Péter anyja* és a *János barna szemű* kifejezések az első, a *Péter könyve*, és a *Jánosnak kék autója van* kifejezések pedig a második típusú viszonyt példázzák. Vagyis az elidegeníthetetlen tulajdonnál a birtok a birtokos szerves része, míg az elidegeníthető tulajdonnál nem szerves része. Az angolszász szakirodalom (Linguist List¹) az *alienable/inalienable* kifejezéseket használja a jelenségre, a német (Bussmann 1990: 68) pedig a *veräußerlich/nicht veräußerlich* terminusokat. A magyarban az *elidegeníthetetlen* szóval szinonim szavak a következők: *átruházhatatlan, elválásztatatlan, velejáró, hozzátartozó*.² Kálmán Béla (1983: 194) a *szerves – szervetlen* fogalompárt javasolja a jelenség megnevezésére: a *szervest* az *elidegeníthetetlen*, a *szervetlent* pedig az *elidegeníthető* terminus helyett; Pete (1998: 56, 60) pedig az *átruházható – át nem ruházható* fogalompárt használja. Véleményem szerint azonban az *elidegeníthető* és az *elidegeníthetetlen* (*nem elidegeníthető*) kifejezések hosszúságuk és nehéz kimondhatóságuk ellenére is kifejezik a probléma lényegét, s ezen túl még a nemzetközi szakirodalomban szokásos *alienable – inalienable* kifejezések tükörfordításai is, ezért ahogy dolgozatomnak már a címe is mutatta, én ezeket a kifejezéseket fogom használni a jelenség megjelölésére.

2.2. Az elidegeníthetőség és elidegeníthetetlenség a világ nyelveiben

Az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen viszonyt legtöbbször morfológiailag különítik el a nyelvek. Tipológiai munkákból³ származó példák felhasználásával az elidegeníthetetlen birtoklásnak ötféle morfológiai kifejezőmódját különböztettem meg.

---

¹ Lásd <http://listserv.linguistlist.org>

² Vö. Kiss 1983: 184.

³ A csoportok közül néhányat Tsujjoka 1998-ból vettem át.

A) Az első csoportba a partikulával jelölt elidegeníthetetlen birtoklás tartozik. Ezen belül két alcsoportot lehet elkülöníteni, aszerint, hogy csak az elidegeníthető birtoklásnál kötelező-e használni a partikulát, vagy mindkét fajta birtokviszonyt más-más partikulával kell jelölni. Az előbbire példa lehet a kínai nyelv, ahol az elidegeníthető birtoklásnál a *-de* partikulát használják, az alábbi módon:

(I.a.)	<i>shu shi wo-de</i>	'a könyvem'	- elidegeníthető
	<i>wo jia</i>	'a családom'	- elidegeníthetetlen

A kínaiiban a *-de* partikula a családi kapcsolatoknál, és más elidegeníthetetlen szerkezeteknél el is maradhat, de alkalmazása sem félrevezető,⁴ míg az elidegeníthető birtoklásnál mindig alkalmazni kell.

Ahogy a példából is látszik, a kínaiiban az elidegeníthető birtoklás van megjelölve, az elidegeníthetetlen pedig jelöletlen. Ez egybevág Greenberg (1966: 95) univerzáléjával, amely szerint a nyelvekben az alapkategóriákat kifejező dolgok a legjelöletlenebbek. Az elidegeníthetőség kapcsán vitatkozni lehetne arról, hogy melyiket tekintjük elsődlegesnek. Történeti érvek mellett szólnak, hogy talán az elidegeníthetetlen kifejezések az elsődlegesek, legalábbis olyan értelemben, hogy ezek szemantikai csoportjai (testrészek, rokonsági fokok) minden nyelvben az alapszókincshez kötődnek. Tehát logikusnak látszik, hogy az elidegeníthető birtoklás lesz nyelvileg is jelölt(ebb), amint azt a kínai példa is mutatta.

A különböző partikulákkal jelölt szembenállásra pedig a csikaszó (*chikasaw*)⁵ nyelv lehet példa (vö. Bussmann 1990: 68):

(I.b)	<i>saholba</i>	'az én képem (olyan kép, amin le vagyok fényképezve)'
	<i>aholba</i>	'az én képem (olyan kép, amit birtoklok)'

A csikaszó nyelvben tehát eltérő morfológiai formákkal fejezik ki az oppozíciót, vagyis a *sa* partikula az elidegeníthetetlen viszonynak a jele, míg az *a* partikula az elidegeníthetőséget jelöli.

B) Az elidegeníthetlenség morfológiai kifejezésmódjának második csoportjába az olyan nyelvek tartoznak, amelyek birtoklást kifejező melléknévvvel, illetve álpaticipiummal fejezik ki az elidegeníthetlenséget. Erre példa lehet az angol és a holland nyelv.

(II)	angol: <i>John is blue-eyed, dark-haired child.</i>	'János kék szemű, sötét hajú gyerek.'
	holland: <i>Deze jurk is geblokt.</i>	'Ez a ruha tarka.'

Azokban a nyelvekben, amelyek ismerik a *habeo*-s szerkezetet, a birtokviszonyok *habeo*-val is kifejezhetők. Például a fenti angol példamondat *have*-es változata a következőképpen hangzik: *John has (got) blue eyes and dark hair.* A különbség a kife-

⁴ Vö. Nagy 1989: 51.

⁵ A nyelvek megnevezésénél, helyesírásánál Fodor István *A világ nyelvei* (1999) című könyvére támaszkodtam, zárójelben pedig az angol megfelelőt adom meg.

jezőmódok között abban rejlik, hogy a *habeo*-s birtoklás nem jelöl semmilyen specifikus (elidegeníthető vagy elidegeníthetetlen) értelmezést, hanem bármilyen birtoklás esetén használható.

C) Egyes nyelvek, például a spanyol és a francia, kopulával jelölik mind az elidegeníthető, mind az elidegeníthetetlen szerkezeteket. Itt is fennáll az a fentebb már leírt jelenség, hogy a *habeo*-t (a spanyolban ennek a *tenere*, a franciában pedig az *avoir* ige felel meg) is lehet birtokviszony kifejezésére használni, de ehhez nem kötődik semmiféle specifikusság, míg a létigével (spanyolban ez az *es*, a franciában pedig az *est*) alkotott szerkezetek az elidegeníthetetlen birtokviszonyt fejezik ki az alábbiak szerint.

(III)	spanyol:	<i>Juan es largo de piernas.</i>	'Jánosnak hosszú lába van.'
		<i>Juan tiene piernas largas.</i>	'Jánosnak hosszú lába van.'
		<i>Juan tiene dos casas.</i>	'Jánosnak két háza van.'
	francia:	<i>Sylvie est jolie des yeux.</i>	'Szilvinek szép szeme van.'
		<i>Sylvie a de beaux yeux.</i>	'Szilvinek szép szeme van.'
		<i>Sylvie a une voiture sportive.</i>	'Szilvinek sportkocsija van.'

D) Ismét más nyelvek, például a japán a *tesz* igéből alkotott segédigével jelölik az elidegeníthetlenséget.

(IV)	japán:	<i>John wa aoi me o site iru</i>	'Jánosnak kék szeme van.'
		JánosTOP kék szem ACC csinálta van/birtokolja	

E) De a japánban az elidegeníthető birtoklás többszörös nominatív NP-kkel is kifejezhető, a következőképpen:

(V)	japán:	<i>John ga (wa) me ga aoi.</i>	'Jánosnak kék szeme van.'
		János NOM szem NOM kék	

A két utolsó (japán) példából is látszik, hogy egy nyelvben többféle mód is kialakíthat az elidegeníthetetlen birtoklás kifejezésére. Az egy nyelven belüli különféle birtokos melléknévi szerkezetek megjelenése úgy képzelhető el, hogy vélhetően egy idő után a nyelvek változásából következően az eredeti kifejezőmódok mellé kialakulnak egyéb, nem specifikus szerkezetek is ennek a viszonynak a közlésére. Ez attól függ, hogy a beszélők nyelvérzéke mennyire érzi bele a kifejezésbe, illetve a morfológiai jelölőbe az elidegeníthetőségnek valamilyen fokát, s hogy az analógiás terjedés mennyire támogatja az új szerkezet elterjedését. A pontosabb viszonyjelölés továbbá a pontosabb közlésre való törekvéssel is összefügg.

Vannak ezenkívül nyelvek, melyek nem csupán morfológiailag jelölik az elidegeníthető – elidegeníthetetlen szembenállást, hanem morfológiailag és szintaktikailag is. Erre példa a szuaiéi nyelv, ahol az elidegeníthetetlen kifejezések morfológiailag vannak jelölve a *-ngu* morféma által, míg az elidegeníthetők szintaktikailag, a *yangu* szó segítségével (Bussmann 1990: 68).

- (VI) *baba - ngu* 'az apám' - elidegeníthetetlen – morfémával jelölt⁶
nyumba yangu 'a házam' - elidegeníthető – szintaktikailag jelölt

Az eddig bemutatott nyelvekben az elidegeníthetőségnek két „fokozata” volt: voltak az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen kifejezések. Az elidegeníthetőség és a nem elidegeníthetőség kettős oppozíciója azonban nem tekinthető abszolút univerzálénak, van ugyanis olyan nyelv, ahol nem bináris az oppozíció, hanem egy hármas felosztás található. Ilyen például a kriki nyelv, egy Oklahomában és Floridában beszélt amerikai indián nyelv, amelyben az otthonra vonatkozó dolgok (kutya, ház) mérsékelten elidegeníthetők. Bizonyára van még más nyelvből is példa erre a jelenségre, csak a szakirodalom nem utal erre. Ezt a krikből származó példát is e-mailen küldte el nekem egy floridai nyelvész, George Aaron Broadwell, akinek az egyik tanítványa, Ina St. John fedezte fel a jelenséget. A háromféle kifejezésmód a krikben a következő:

(VIIa) A legtöbb testrésznél, illetve a rokonsági kapcsolatoknál elidegeníthetlenséget találunk.

ca - rki 'az apám'
 enyém – apa

(VIIb) Az otthonra vonatkozó dolgok (kutya, ház) eltérnek az előző csoporttól, ezek mérsékelten elidegeníthetők.

am - ifa 'a kutyám'
 enyém – kutya

(VIIc) A többi dolog a *naaki* ('dolog') főnév segítségével írható körül, ezek tehát a legelidegeníthetőbbek.

waak - apiswa ca - naaki 'a marhahúsom'
 marha – hús enyém – dolog

A példákból kiderül, hogy itt a hármas szembenállás az elidegeníthetőség különböző fokozatait jelenti: vagyis vannak elidegeníthetetlen, mérsékelten elidegeníthető és elidegeníthető dolgok.

Az elidegeníthetlenség felosztásának társadalmi és kulturális háttere is van, s kultúrkörönként lehet különbség arra nézve, hogy mit tartanak az egyes civilizációk elidegeníthetetlennek és mit nem, azonban a problémának ezzel az aspektusával eddig még nem foglalkoztak. Azt mondhatjuk tehát, hogy az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen birtoklás kifejezése univerzális, olyan tekintetben, hogy minden nyelvben megjelenik, de a megoszlását és a kifejezésmódjait tekintve már kultúrafüggő. Például a szamoai nyelvben (Creissels 1977: 152) a házak és a hajók elidegeníthetetlenek, míg a háziállatok elidegeníthetők. Ez azzal a kulturális ténnyel függ össze, hogy a szamoai egy hajós nemzet, és így a hajó és a tulajdonosa közti kapcsolatot ők szorosabbnak, szerveesebbnek érzik, mint a nem hajós népek.

⁶ Lehetséges, hogy az első példában szereplő *-ngu* korábban szintén külön szó volt, csak grammatikalizálódott, de erre vonatkozóan nincsenek nyelvi adataink.

A tipológiai (illetve morfológiai) megoszláshoz képest szemantikailag jobban körülírható az elidegeníthetetlen birtoklásban részt vevő kifejezések köre, mert ezek univerzálisnak mondhatók a világ nyelveiben. Ide elsősorban a testrészek, az elvont tulajdonságok, a rokonsági fokok és a rész–egész viszonyok tartoznak. Érdekességeket és kivételeket azonban itt is találunk. Például a nyugat-afrikai nyelvek csoportjába tartozó baule (baule) nyelvben a tulajdonnevek az elidegeníthetetlen főnevekhez hasonlóan viselkednek (Larson 1999).

Az elidegeníthetőség és az elidegeníthetetlenség azonban nem tekinthető homogen csoportnak. Az eddig bemutatott és a szakirodalomban (Bussmann 1990; Kiefer 2000; Tsujioka 1998) említés szintjén fellelhető dichotómikus leírásuk nagyon sematikus. Szerintem viszont az elidegeníthetetlenségben belül is különböző fokozatokat lehet találni. Például az elidegeníthetetlen rész–egész viszonyon belül különbséget lehet tenni a testrészek és a tárgyak részei (pl. az ember kezei, illetve a motor alkatrészei) között. Bár mindkét esetben szükségesek a részek az egész jó működéséhez, de a testrészeknél nem beszélhetünk „kicserélhetőségről”, míg a tárgyak részei esetén igen. Vagyis érezhető különbség van köztük a birtoklás inherensségének a fokában. Az elidegeníthetőség–elidegeníthetetlenség oppozícióját tehát nem bináris választásként kell reprezentálni, hanem egy fokozatos skálaként.

Az elidegeníthetőségnek a megítélése a diskurzusuniverzumtól is nagyon erősen függ (Creissels 1977: 151). Például amikor a testrészek elidegeníthetetlenségéről beszélünk, akkor ezt a leghétköznapibb szituációkra értjük. Vagyis a *vörös hajú hölgy* kifejezést jól formálnak érezzük, míg a *hajás hölgyet* normális körülmények között rossznak ítéljük. Azonban elő lehet hívni olyan szituációs kontextust (pl. a hajkopaszodást kezelő klinikán), ahol már előfordulhat a *hajás hölgy* kifejezés is. Ennek a kifejezésnek a normál diskurzuskörnyezetben történő elő nem fordulása nem valamilyen nyelvi kényszernek tudható be, hanem annak, hogy ez a kifejezés normál esetben nem hordoz semmilyen többletinformációt, ugyanis egy univerzális tapasztalati tényt takar. A lehetséges világok szemantikáját felhasználva viszont el lehet képzelni olyan szituációt is, ahol egy testrészt jelölő terminus olyan birtokos szerkezetben áll, ahol a meghatározója nem az az individuum, amelynek a testrész a része. A továbbiakban én az elidegeníthetőség–elidegeníthetetlenség különbségeinek és nyelvi kifejezőeszközeinek a megállapításához a hétköznapis világot veszem alapul.

3. Az elidegeníthetetlenség kérdése a magyarban

A magyarban az elidegeníthető – elidegeníthetetlen viszonyt részben az *-a/-e* versus *-ja/-je* szembenállás fejezi ki a birtokos személyjelezés E/3. személyében (pl. a ruhának *anyaga* van, a kereskedőnek viszont *anyagja*) (Kiefer 2000: 202), de legfőképp a *-(j)ű/-(j)ü* és az *-(V)s* képző oppozíciója.⁷ A továbbiakban én csak a *-(j)ű/-(j)ü* és az *-(V)s* képzős kifejezésekkel foglalkozom, ezek történetét, szinkron státuszát és használatuk szabályszerűségeit mutatom be, s azt vizsgálom, hogy a két morféma disztribúciója hogyan hozható kapcsolatba az elidegeníthetőség fogalmával.

⁷ A formák közti választást nem csupán az elidegeníthetőség – elidegeníthetetlenség oppozíciója befolyásolja, hanem a lexikalizálódás, grammatikalizálódás és az analógia is.

3.1. Az *-ú/-ű, -jú/-jű* és az *-(V)s* képzős kifejezések viszonya

A valamivel való ellátottságot az egész nyelvtörténet folyamán két ősi eredetű képzőnk fejezte ki: az *-s* (pl. TA. *cuef*) és a szerkezetekben előforduló *-ú/-ű* (pl. 1267: *Aranlabovbach*). A két formáns használatában már az ősmagyar kor kezdetétől a ma is fennálló különbség mutatkozott: az *-ú/-ű* csak jelzős szintagma főnévi alaptagjához kapcsolódhat, az *-s* képzővel alakult melléknevek viszont önmagukban állnak. A képzőhasználat ilyen jellegű megoszlása azért alakulhatott ki, hogy a több jelzőt tartalmazó szerkezetekben egyértelművé váljon a szorosabban összetartozó elemek kapcsolata (Szegfü 1991: 245–6). A magyarban ugyanis kontextusból kiszakítva kétértelmű az olyan kifejezés, mint a *két füles kancsó*. Itt a szintagma mindkét tagjára vonatkozhat a jelzős szerkezetet megelőző mennyiségjelző. Vagyis a két füles kancsó jelentése lehet egyrészt 'két darab füles kancsó', másrészt 'egy darab kétfülű kancsó'. Az *-ú/-ű* képző összekapcsolja azt a két tagot, amely közös jelzője az alaptagnak. Ez, a két képző közti alapvető különbség indokolja tehát, hogy azonos funkcióban két produktív formáns működjön anélkül, hogy bármelyik is visszaszorulna. A képzőhasználat ilyen jellegű megoszlásából adódott, hogy az *-ú/-ű, -jú/-jű* képző az elidegeníthetlenség kifejezésére specializálódott.

3.2. A kétféle kifejezésmód szinkron státusza

Az *-ú/-ű, -jú/-jű* és az *-(V)s* képző termékeny melléknévképzők, segítségükkel ma is tudunk új szerkezeteket alkotni, például *heroinos lány, szőrfős fiú, elcserélt fájlu adatbázis, lopott szoftverű laptop*. Ugyanakkor azonban néha ingadozást is lehet érezni a használatukban. Ezért a kifejezések szinkron státuszának a felméréséhez egy szociolingvisztikai vizsgálatot végeztem el. Az ötletet az Új magyar nyelvtan Alaktan című fejezete (Kiefer 1998: 187–289) adta számomra, ez foglalkozik ugyanis a *-(j)Ű* képzővel. Kiefer Ferenc (1998: 240) a *-(j)Ű* képzős melléknevet tartalmazó szószerkezet használati szabályát a következő módon adja meg:

[_{DP}[D[_{ADJ}[ADJ N₁] + (j)Ű]N₂].⁸

A szabály feltétele, hogy az ADJ által kifejezett tulajdonság elidegeníthetetlen vagy elidegeníthetetlennek tekintett tulajdonsága az N₂ által jelölt dolognak vagy személynek. Ezzel eddig egyet is értettem. Viszont a következő résszel, amelyet szó szerint idézek is, nem: „Az elidegeníthetlenséget általában kiterjesztjük olyan dolgokra is, amelyek valójában elidegeníthetők, de hozzátartoznak az alapszóval jelölt személyhez vagy tárgyhoz. Ez áll fenn például a ruházatra: barna kabátú férfi, piros pulóverű nő, virágos kalapú lány” (uo). Kíváncsi voltam arra, hogy valóban általános-e a nyelvhasználóknál ez a szabály, illetve az is érdekelt, hogy tényleg megadható-e csupán az elidegeníthetőség fogalmának a segítségével a két képzőfajta használata közti különbség. Ennek eldöntéséhez kérdőívet készítettem, s ún. eldönthetőségi ítéleteket kértem adatközlőimtől, vagyis azt kérdeztem tőlük, helyesnek/helytelennek ítélnék-e meg bizonyos szerkezeteket. Összesen 84 emberrel töltettem ki a kérdőívet. Az adatközlők kiválasztásánál figyelembe vettem a Központi Statisztikai Hivatal 2002-es adatait,⁹

⁸ A szabályban a DP a determinánssal ellátott főnévi csoportot jelöli, az ADJ a melléknevet, míg az NP a főnévi csoportot jelenti.

⁹ Elérhetőség: http://www.ksh.hu/docs/index_fontosabb_adatok.htm

tehát elméletileg reprezentatív a felmérés, a gyakorlatban azonban a minta kis méretéből adódóan nem. Szociolingvisztikai szempontként az adatközlőknek meg kellett adniuk a nemüket, életkorukat, lakóhelyüket és foglalkozásukat, ám ennek ellenére az általam végzett vizsgálat nem tekinthető igazi társasnyelvészeti vizsgálatnak, csupán egy felmérés adatközlőim nyelvhasználatáról. Az adatok elemzésénél (egyetlen kifejezés, a *csekély értelmű medvebocs* kivételével) nem lehetett korrelációt felállítani a szociolingvisztikai változók (nem, életkor, lakhely, foglalkozás) és a képzőhasználat közt.

Az első feladatban azt teszteltem, hogy az *-ú/-ű, -jú/-jű* képzővel megnevezett dolognak valóban elidegeníthetetlen tulajdonságúnak kell-e lennie, ahogy azt a szakirodalom (Kiefer 1998: 239; Laczkó 2000: 647) is állítja. A megítélendő szavak a következők voltak:¹⁰ *pisze orrú nő, sok lámpájú terem, tetőtartójú autó, háromlábú asztal, két autójú férfi, kerek fejű asszony, tavaszi virágú kert, szőke hajú fiú, csekély értelmű medvebocs, sötét felhőjű ég*. Ebben a feladatban azt kérdeztem adatközlőimtől, hogy nyelvileg helyesnek (+) vagy helytelenek (-) tartják-e a szerkezeteket.

Az alábbiakban egy táblázatban mutatom be a kapott eredményeket. A kérdőívben lévő szerkezeteket a táblázatokban betűrendben adom meg. A *helyes* és *helytelen* megnevezés a táblázatokban – és a dolgozat további részében – nem jelent preskriptív, megőrző megkülönböztetést, a *jól formált* és a *rosszul formált* szerkezetek szinonimájaként használom őket. Az oszlopokban szereplő első szám azt jelenti, hogy a nyolcvannégy adatközlőnek hány százaléka fogadta el, utasította el (illetve a második táblázatban: kérdőjelezte meg) az adott szerkezetet, a zárójelben lévő szám pedig a válaszok darabszámát mutatja.

	„helyes” (+)	„helytelen” (-)
csekély értelmű medvebocs	75% (63)	25 % (21)
háromlábú asztal	95,2% (80)	4,8% (4)
kerek fejű asszony	83,3% (70)	16,6% (14)
két autójú férfi	11,9% (10)	88,1% (74)
pisze orrú nő	86,9% (73)	13,1% (11)
sok lámpájú terem	35,7% (30)	64,3% (54)
sötét felhőjű ég	29,8% (25)	70,2% (59)
szőke hajú fiú	95,2% (80)	4,8% (4)
tavaszi virágú kert	17,9% (15)	82,1% (69)
tetőtartójú autó	10,7% (9)	89,3% (75)

Az eredményekből látszik, hogy egyetlen szerkezetnél sem kaptam 100%-ban helyes vagy helytelen választ. Azonban a többségi válaszok mutatják, hogy beigazolódott az az elvárás, hogy az *-ú/-ű, -jú/-jű* képzővel megnevezett dolognak elidegeníthetetlen tulajdonságúnak kell lennie. Viszont ennek a feltételnek a teljesülését – ahogy azt az ingadozó válaszok is mutatják (pl. a *háromlábú asztal* helytelennek minősítése) – a szerkezetek jelentése is befolyásolhatja. Ezért fordulhatott elő szerintem az, hogy adatközlőim (a kérdőív elé tett informális bevezető ellenére is) néha a szerkezetek jelenté-

¹⁰ A megítélendő példák egy részét Kiefer 1998-ból és Kenesei 1997-ből választottam, kiegészítve őket saját ötleteimmel.

sét, és a valós világbeli előfordulását is figyelembe vették az eldönthetőségi ítéleteik megalkotásánál, nem csupán a szerkezetek grammatikai megformáltságát.

Életkor tekintetében egyetlen kifejezésnél mutatkozott csak nagy különbség, ez a szerkezet a *csekély értelmű medvebocs* volt, amelyet informátoraim 75%-a tartott helyesnek. Idősebb adatközlőim azonban helytelennek jelölték meg a kifejezést, mert nem ismerték azt (s nem tudták, hogy ez egy mesehőst, Milne Micimackóját jelöli).

A második feladatban *-ú/-ű, -jú/-jű* és *-(V)s* képzős párokat soroltam fel, mert a köztük lévő különbségre voltam kíváncsi. A példák az alábbiak voltak: *jobblábú cipő – jobblábas cipő; egykarú emelő – egykaros emelő; két oldalú szöveg – két oldalas szöveg; fekete zakójú férfi – fekete zakós férfi; ötnél kevesebb ujjú – ötnél kevesebb ujjas; nagy kerekű autóbusz – nagy kerekes autóbusz; virágos kalapú lány – virágos kalapos lány; vörös hajú fiú – vörös hajas fiú; hosszú szoknyájú hölgy – hosszú szoknyás hölgy; háromkerekű bicikli – háromkerekű bicikli; ötujjú kesztyű – ötujjas kesztyű; piros autójú férfi – piros autós férfi; bőrkötésű könyv – bőrkötéses könyv; ballábú futballista – ballábas futballista; dízelmotorú gép – dízelmotoros gép; kis kerekű kút – kis kerekes kút; sima gyapjújú juh – simagyapjas juh; laza szövésű anyag – laza szövéses anyag.* Továbbá teszteltem még a következő példákat is: *kétkezes ember – kétkezes darab, piros kalapos hölgy – kalapos hölgy.* Itt szintén azt kértem adatközlőimtől, hogy nyelvi- vleg minősítsék a szerkezeteket, de itt a helyes (+) és a helytelen (-) változó mellett a bizonytalan (?) értéket is választhatták. Az eredmények az alábbiak voltak:

	+	-	?		+	-	?
ballábú futballista	32,2% (27)	63% (53)	4,8% (4)	ballábas futballista	84,5% (71)	10,7% (9)	4,8% (4)
bőrkötésű könyv	73,8% (62)	20,2% (17)	6% (5)	bőrkötéses könyv	71,4% (60)	23,8% (20)	4,8% (4)
dízelmotorú gép	14,3% (12)	80,9% (68)	4,8% (4)	dízelmotoros gép	95,2% (80)	2,4% (2)	2,4% (2)
egykarú emelő	66,7% (56)	26,2% (22)	7,1% (6)	egykaros emelő	48,8% (41)	41,7% (35)	9,5% (8)
fekete zakójú férfi	27,5% (23)	63% (53)	9,5% (8)	fekete zakós férfi	91,7% (77)	4,8% (4)	3,5% (3)
háromkerekű bicikli	94% (79)	4,8% (4)	1,2% (1)	háromkerekű bi- cikli	19% (16)	75% (63)	6% (5)
hosszú szoknyájú hölgy	33,4% (28)	54,7% (46)	11,9% (10)	hosszú szoknyás hölgy	80,9% (68)	13,1% (11)	6% (5)
jobblábú cipő	3,5% (3)	91,7% (77)	4,8% (4)	jobblábas cipő	96,4% (81)	2,4% (2)	1,2% (1)
két oldalú szöveg	14,3% (12)	77,4% (65)	8,3% (7)	két oldalas szöveg	96,4% (81)	1,2% (1)	2,4% (2)
kétkezes ember	65,4% (55)	32,2% (27)	2,4% (2)	kétkezes darab	58,3% (49)	32,2% (27)	9,5% (8)
kis kerekű kút	40,5% (34)	46,4% (39)	13,1% (11)	kis kerekes kút	76,2% (64)	19% (16)	4,8% (4)

laza szövésű anyag	96,4% (81)	3,5% (3)	—	laza szövéses anyag	9,5% (8)	86,9% (73)	3,5% (3)
nagy kerekű autóbusz	86,9% (73)	9,5% (8)	3,5% (3)	nagy kerekű autóbusz	13,1% (11)	76,2% (64)	10,7% (9)
ötnél kevesebb ujjú	78,6% (66)	16,6% (14)	4,8% (4)	ötnél kevesebb ujjas	21,5% (18)	71,4% (60)	7,1% (6)
ötujjú kesztyű	32,2% (27)	59,5% (50)	8,3% (7)	ötujjas kesztyű	90,5% (76)	8,3% (7)	1,2% (1)
piros autójú férfi	28,6% (24)	65,4% (55)	6% (5)	piros autós férfi	85,7% (72)	9,5% (8)	4,8% (4)
piros kalapos hölgy	82,1% (69)	15,5% (13)	2,4% (2)	kalapos hölgy	92,9% (78)	7,1% (6)	—
sima gyapjújú juh	19% (16)	71,4% (60)	9,5% (8)	simagyapjas juh	78,6% (66)	14,3% (12)	7,1% (6)
virágos kalapú lány	59,5% (50)	38,1% (32)	2,4% (2)	virágos kalapos lány	48,8% (41)	41,7% (35)	9,5% (8)
vörös hajú fiú	98,8% (83)	—	1,2% (1)	vörös hajú fiú	1,2% (1)	96,4% (81)	2,4% (2)

A példákból jól látszik, hogy az $-(V)s$, illetve a $-(j)Ű$ melléknévképző közül általában csak az egyik használható az illető főnév jellemzésére. Az $-(V)s$ melléknévképző legtöbbször milyenséget, tulajdonságot fejez ki, az $-ú/-ű$, $-jú/-jű$ pedig többnyire birtokot, alkatrészt, hozzátartozandóságot, birtoklást jelöl. A tesztelt szerkezetek között azonban akadt egy, aminek mind az $-s$ -es, mind a $-jú$ -s változatát ugyanolyan mértékben érezték helyesnek adatközlőim. Ez a kifejezés a *börkötésű/börkötéses könyv* volt. Hasonló figyelhető meg az *egykarú emelő/egykaros emelő* esetében is, ahol azonban az előbbit kicsivel többen érezték jónak (66% ill. 49%). Ezekon kívül még a *virágos kalapú lány* és a *virágos kalapos lány* kifejezések kaptak egymást megközelítő értéket, 60%-ot, illetve 49%-ot. A többi kifejezőpárnál mind markáns különbség mutatkozott a képzőmegoszlás helyességét illetően, tehát az adott kifejezés vagy csak a $-(j)Ű$, vagy csak az $-(V)s$ képzővel volt használatos.

A táblázat oszlopaiból látszik, hogy a tesztelt kifejezések között egy sem volt, amire 100%-ban „helyes” vagy „helytelen” választ kaptam volna. Két szerkezet (*laza szövésű anyag*, *kalapos hölgy*) kivételével mindig akadt bizonytalankodás is a változatok közt, ám ez az ingadozás sosem ugrott 13% fölé. Ingadozásnak tekintetem azt is, ha adatközlőim üresen hagyták egy szerkezet után a kipontozott helyet. Adatközlőim a helyes, helytelen, illetve kérdéses megjelöléseken túl néha még szöveges kommentárokat is illesztettek a válaszok mellé. A leggyakoribb megjegyzés az *ötnél kevesebb ujjú / ötnél kevesebb ujjas* szerkezetekre vonatkozott. Ezeknél a kifejezéseknél többen is megjegyezték, hogy mindkettő helyesnek tekinthető, ha szemantikai megszorításokat alkalmazunk rájuk, tehát az előbbi szerkezet akkor jól formált, ha emberre vonatkozik (*ötnél kevesebb ujjú ember*), míg az utóbbi ruhadarabra, például kesztyűre alkalmazható (*ötnél kevesebb ujjas kesztyű*). A másik megjegyzés a *két oldalú szöveg / két oldalas szöveg* kifejezőpárra vonatkozott. Ide magyarázatként azt irták informátoraim, hogy a *két oldalú szöveg* több véleményt bemutató, többféleképpen értelmezhető szöveg, míg a *kétoldalú szöveg* az két oldalból áll, továbbá megjegyezték, hogy az első változatot

egybe kell írni. Valóban, itt a helyesírás is jelzi a kifejezésben végbement lexikalizálódást.

Néhány, furcsának tűnő minősítés (pl. a *kalapos hölgy* helytelennek címkézése) indokolható szerintem azzal is, hogy az adatközlők esetleg nem a szerkezet nyelvi megformáltságát vették figyelembe, hanem a kifejezés jelentését. Mással nem tudom magyarázni például a *vörös hajú fiú* és a *kalapos hölgy* szavak rosszul formálnak minősítését, esetleg csak fáradtsággal, figyelmetlenséggel.

A következőkben a két képzőfajta vonatkozó általánosításokat mutatom be, felhasználva a kérdőívre kapott válaszokat, és egyéb, általam gyűjtött példákat. Ezek alapján kimondható, hogy a képzők közti legfőbb szintaktikai eltérés az, hogy magában álló főnévhez az *-ú/-ű* végződést nem lehet hozzátenni: *hajú fiú, csak szerkezethez: *szőke hajú fiú*, míg az *-s* képző szimpla főnévhez is járulhat: *kalapos hölgy*. Az ÚMNy. (Kiefer 1998: 230–1) is azt állítja, hogy az *-ú/-ű* képző nem járulhat pusztá főnévhez, csak melléknévi jelzővel együtt grammatikus. Pete (1999: 494) az ÚMNy. definíciójának bírálataként hozza példának a *szigorú* (*szigor+ú*), *gyönyörű* (*gyönyör+ű*), *szörnyű* (*szörny+ű*), *díszkiadású* (*díszkiadás+ú*) és *börkötésű* (*börkötés+ű*) szavakat. Véleményem szerint azonban Pete érvelése hibás, ugyanis az ellenpéldákként felhozott *szigorú*, *gyönyörű* és *szörnyű* szavakat ma már lexikalizálódott alapszavaknak érezzük, nem pedig képzett szavaknak, a *díszkiadású* és a *börkötésű* szavak pedig összetételek, tehát voltaképpen teljesítik a szabályt.

Ha csupán szemantikailag akarnánk megmagyarázni a kétféle képző közti különbséget, akkor azt mondhatnánk, hogy például a *szemű fiú kifejezés azért nem jól formált, mert nem ad semmilyen többletinformációt, hiszen minden fiúra érvényes az a kijelentés, hogy van szeme. A *barna szemű fiú* ellenben már plusz információt hordoz számunkra. Ez a magyarázat szemantikailag is meg tudja támogatni azt a fentebb felállított szintaktikai különbséget, hogy az *-ú/-ű*, *-jú/-jű* csak jelzős szintagma főnévi alaptagjához kapcsolódhat, az *-(V)s* viszont önmagában is megjelenhet.

Következő eltérés a két képzőfajta között, hogy a *-jű* képzős kifejezésekben lehetnek univerzális kvantorok, pl. *minden irányú vizsgálat*, míg az *-(V)s* képzősökben nem: **minden oldalas könyv* (Kenesei 1997: 110). Viszont ha a kvantor lexikalizálódik, akkor állhat *-s* képzős kifejezésben is, például *mindennapos veszekedés*, *mindenórás fiatalasszony*. A kvantor lexikalizálódását a helyesírás is mutatja az egybeírással.

A birtokos melléknévi szerkezetek *-ú/-ű*, *-jú/-jű* képzős formáinál a melléknévet ki lehet egészíteni egy módosító elemmel, mégpedig határozóval. Például: *jó termésű föld* → *rendkívül/nagyon/igen jó termésű föld*. Az *-s* képzős kifejezéseknél ez a módosítás azonban általában nem lehetséges: *piros fodros szoknya* → **nagyon/igen/rendkívül piros fodros szoknya*. Ez utóbbi szerkezet valószínűleg a *piros* melléknév miatt nem fokozható, de azt már szerintem tesztelni kellene, hogy ha például *hosszú fodros*, vagy *hosszabb fodros* a szoknya, akkor lehet-e *nagyon hosszú fodros*, vagy épp *sokkal hosszabb fodros szoknyáról* beszélni.

A valamilyen mértékegységet tartalmazó szerkezetekben elvileg *-(j)ű* képzőt várnánk, hiszen valaminek a tömege, mennyisége szorosan a dologhoz tartozik, tehát elidegeníthetetlen attól. Ezzel ellentétben azonban a konkrét mértékegységet tartalmazó kifejezéseknél az *-s* képzőt használjuk: pl. *ötven kilós nő*, *négy emeletes kollégium*, pedig ezek a szerkezetek elidegeníthetetlenséget fejeznek ki. Ha a mértéknévet ezekben a szerkezetekben kicseréljük egy megfelelő paraméterrel, akkor az *-s* rendszerint kicse-

rélődik *-ú/-ű-re*. Például: *kétéves* (az *év* egy mértéknév); *bölcsődés korú* (a *kor* egy paraméternév). Viszont ha a mérték nem konkrétan, hanem általánosabban van kifejezve, akkor az *-ú/-ű, -jú/-jű* képző jelenik meg: pl. *hihetetlen súlyú férfi*. Ez a példa *-s* képzővel úgy fejezhető ki, ha a melléknévi tagját határozószóvá alakítjuk: *hihetetlenül súlyos férfi*.

Ami a szemantikai eltéréseket illeti, a képzők közti legfontosabb eltérés az, hogy a *-jű* képzős kifejezés a szerkezet alanyául szolgáló birtokos argumentumnak valamely inherens jegyére, elidegeníthetetlen tulajdonságára utal. Vagyis csak a *-jű* képzőt használhatjuk az ember testrészeinél, hiszen ezek elidegeníthetetlenek tőle, pl. *pisze orrú nő, szőke hajú fiú*. Adatközlőim is érezték ezt az összefüggést, hiszen informátoraim a zárójelben szereplő százalékban ítélték helyesnek a következő szerkezeteket: *kerek fejű asszony* (84%), *pisze orrú nő* (87%), *szőke hajú fiú* (95%), *vörös hajú fiú* (99%). Testrésznevet tartalmazó, de *-s* képzős lesz a kifejezés akkor, ha az összetett melléknévben megnevezett testrésznek a jelzett főnév nem a birtokosa (Grétsy–Kovalovszky 1985: 485). Például a *jobb lábás cipő* jelentése nem 'jobb lábbal bíró', hanem 'jobb lábra való'. Ezt támasztja alá, hogy informátoraim 97%-a a *jobb lábás cipőt* jelölte meg helyesnek, s csak 3%-uk szavazott a *jobb lábú cipőre*. Szintén *-s* képzősen használjuk a *kétkeszes ember*, és a *kétkeszes (zongora)darab* szerkezeteket. Ezeknél sem a birtoklás ténye áll fenn, hanem egy jellemző tulajdonság megléte.

Az állatok és a növények részeinek a megnevezésénél is az *-ú/-ű, -jú/-jű* képzőt használjuk, azaz: *piros virágú növény, törött lábú kiscsikó*. Találunk azonban kivételt is, ilyen például az általam kérdőívvel is tesztelt *simagyapjas juh*. Bár a *gyapjú* elidegeníthetetlen része a juhnak, a *gyapjas* főnév analógiája és a *gyapjújú* szó hangzása miatt mégis *-s* képzős lesz a kifejezés. A tesztelés is a *simagyapjas* formát erősítette meg, hiszen az adatközlők 79%-a tartotta helyesnek ezt az alakot.

A ruhadarabok esetén pedig az *-s* képző inkább a jellemző tulajdonságot, az *-ú/-ű, -jú/-jű* képző pedig a birtoklás mozzanatát jelöli (Grétsy–Kovalovszky 1985: 486). Vagyis például a *kék frakkos művész* kifejezés úgy parafrázálható, hogy 'kék frakk van a művészen', és nem úgy, hogy 'kék frakkja van a művésznek'. A mindennapi beszédben, ha birtokos melléknévi szerkezetet képzünk a ruhadarabokból, akkor a ruha tulajdonságát szeretnénk hangsúlyozni, nem pedig magát a birtoklás tényét. Ez a tesztelés során is bebizonyosodott. A *fekete zakós férfi, a piros kalapos hölgy* kifejezéseket jól formáltak érezték adatközlőim, míg a *fekete zakójú férfi, piros kalapú hölgy* kifejezéseket rosszul formáltak ítélték meg. Ez alapján állítom, hogy nincs teljesen igaza Kiefer Ferencnek (Kiefer 1998: 240), mikor azt állítja, hogy az elidegeníthetlenséget általában kiterjesztjük elidegeníthető dolgokra is. Lehetséges persze, hogy egy kezdődő nyelvi változásnak vagyunk a tanúi, viszont ennek a megállapításához még további vizsgálatok szükségesek. További tesztelések kellenek még annak a megállapításához is, hogy a ruhadarabos kifejezésekben szereplő melléknévnek a hangalakja és a jelentése hogyan befolyásolja a képzők közti választást.

Csak az *-ú/-ű, -jú/-jű* képzővel használhatók azok a ruhadarabok, illetve tárgyak, amelyek átvitt értelemben tartalmaznak valamilyen testrésznevet: *magas nyakú ruha, magas sarkú cipő*. Ezek a kifejezések *-s* képzősen nem használhatók: **magas nyakas ruha, *magas sarkas cipő*. Ez a heizet az *egykarú emelő* is, amely azonban szakszónak tekinthető, s kizorulásával magyarázható, hogy csak az adatközlők 67%-a érezte jól formálnak, míg 48%-uk az *egykaros emelőre* szavazott. Lehetséges tehát,

hogy egy kezdődő nyelvi változás érhető itt tetten, s idővel az *egykaros* változat kiszorítja majd az *egykarú* alakot. Az *egykaros* melléknévet használjuk még az olyan szerkezetekben is, mint a 'sörivás' értelemben használt *egykaros súlyemelés*, míg a *karú* variáns jelenik meg a *félkarú férfi*, és a *félkarú rabló* 'pénznyerő automata' kifejezésekben. Szintén az átvitt értelmű tulajdonság miatt *-(j)Ű* képzősök az alábbi szerkezetek-is: *laza-szövésű anyag, közvetlen-hangulatú-beszélgetés*. Ezekből az látszik, hogy talán nem az emberi testrészt elidegeníthetlensége, hanem a dolognak szükségszerű tartozéka az, amit az átvitt névvel jelölünk, ezért kell neki a „*valamilyen ...-ű*” megkülönböztetés. Például a szőtt anyag immanens tulajdonsága, hogy valamilyen a szövése.

Hangtani kötöttségek is beleszólnak még a két képző megoszlásába. A testrészekből alkotott birtokos melléknévi összetételek esetén ugyanis ha a testrészek száma is jelölve van, akkor mássalhangzó után *-ú/-ű*, magánhangzó után *-s* képzőt kap a kifejezés. Például: *egyipű teve, kétpatás állat*. Ha viszont a testrészek száma nincs jelölve, akkor *-s* képzősök lesznek az ilyen kifejezések. Például: *púpos teve, fejes káposzta*.

A képzők használatát még egyéb grammatikai jelenségek is befolyásolják. Ezek közé tartozik például a lexikalizálódás, amikor a szavak olyan jelentéselemeket vesznek fel, amelyek alkotóelemeikből nem vezethetők le. Például: *kétoldalú szerződés, kétballábás futballista, mindenórás asszony*. De az analógia (a *gyapjas* melléknév hatása a *simagyapjas* kifejezésre) és a grammatikalizálódás is árnyalja még a képzők közti választást.

4. További tervek, kitekintés

Terveim között szerepel még az elidegeníthetlenség tipológiai vizsgálata is. Leginkább azok a nyelvek érdekelnének, amelyek a birtokos melléknévi összetételeket nem a megszokott módon használják. Az ilyen nyelvi példánál fontos lenne a nyelvhasználat kulturális és antropológiai oldalának a feltérképezése is.

Dolgozatomban az *-ú/-ű, -jú/-jű* és az *-(V)s* képzős kifejezések csoportjainak az elhatárolásakor nem foglalkoztam a kérdés alkalmazott nyelvészeti oldalával. A kibővítendő és a tovább finomítandó szabályokat fel lehetne használni a számítógépes helyesírás-ellenőrzőknél, hiszen ezek a rendszerek eddig még nem érzékenyek az olyan hibákra, mint például: **minden oldalú vizsgálat; *öt ujjas kéz*. A használati szabályok pontos körülírása nagy segítséget jelentene a különböző gépi fordításoknál is. Ugyanis láttuk, hogy univerzális ugyan a nyelvekben az elidegeníthetőség–elidegeníthetlenség oppozíciója, de eltérő ennek a morfológiai, szintaktikai kifejeződése. Így fordítástechnikai szempontból hasznos lenne, ha minél több nyelven definiálni tudnánk a magyar birtokos melléknévi szerkezetek megfelelőit és speciális jelentésárnyalatait.

5. Összefoglalás

Dolgozatomban egy, a magyar nyelvtudományban eddig csupán érintőlegesen tárgyalt jelenséget mutattam be, az elidegeníthetőség és az elidegeníthetlenség problémáját. Terminológiai tisztázások után idegen nyelvi példák alapján mutattam be az elidegeníthetlenség jellegzetességeit. Az elidegeníthetetlen birtoklást kifejező szerkezetek mindig egyfajta szükségszerűséget fejeznek ki, s főként az alapszókincshez kötődnek. A testrészek, a rokonsági fokok, az elvont tulajdonságok és a rész-egész viszonyok a nyelvek túlnyomó többségében elidegeníthetetlenek. Morfológiailag az elidegeníthetlenség kifejezhető partikulával, birtoklást kifejező melléknévvvel, ál-

participiummal, kopulával, segédigével és többszörös nominatív NP-vel. A magyarban az elidegeníthetlenséget az *-a/-e* birtokos személyjel és az *-ú/-ű, -jú/-jű* képző fejezi ki általában, míg az elidegeníthető birtoklást a *-ja/-je* jel és az *-(V)s* képző.

Az *-ú/-ű, -jú/-jű* képzős szerkezeteket kontrasztba állítottam az *-(V)s* képzős birtokos melléknévi szerkezetekkel. Az egész nyelvtörténet folyamán kimutatható az a különbség, hogy a *-(j)Ű* csak jelzős szintagma főnévi alaptagjához kapcsolódhat, és általában elidegeníthetlenséget fejez ki, az *-(V)s* képzővel alakult melléknévek viszont önmagukban is állhatnak, és általában elidegeníthetőséget jeleznek. Az általam végzett kérdőíves felmérés is megerősítette ezt a különbséget. Viszont – mint ahogy azt az előbbi definíció általában eleme is jelzi – kiderült, hogy a szerkezeteknél korántsem csupán az elidegeníthetlenség az egyetlen figyelembe veendő kritérium, mint ahogy azt eddig hangoztatták, hanem a lexikalizálódást és egyéb grammatikai folyamatokat (fonotaktikai szabályokat, a jelzők szemantikai tulajdonságait) is figyelembe kell venni.

A vizsgálat során bebizonyosodott, hogy a nyelvi rendszerben az elidegeníthetőség–elidegeníthetlenség kategóriájának a megjelenése nem azt jelenti, hogy a nyelvnek van egy konstrukciója minden olyan esetre, amikor elidegeníthető birtoklással van dolgunk, és egy másik szerkezete minden olyan esetre, amikor elidegeníthetetlen birtoklással van dolgunk, hanem csak azt, hogy a nyelvben vannak a grammatikai konstrukciók között egymással versenyző jelenségek, amelyek disztribúciója kapcsolatba állítható a tapasztalt birtoklási viszony elidegeníthetőség-fokával. Továbbá figyelembe kell még venni azt is, hogy az elidegeníthetőség–hetetlenség szembenállás nem dichotómiapárként, hanem skálaként értelmezendő, s nem csupán nyelvi, hanem kulturális tényezők is befolyásolják a megvalósulását.

HIVATKOZÁSOK

- Bussmann, Hadunod 1990: *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Stuttgart, Kröner, 68.
- Creissels, Denis 1975 megj. 1977: *Note sur la distinction aliénable – inaliénable dans l'expression de la possession en Hongrois, (Études Finno-Ougriennes 12.)* 151–67.
- Fodor István főszerk. 1999: *A világ nyelvei*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 807–8; 919–22; 990–2; 1355–9.
- George Aaron Broadwell: *Alienability*, (a szerzőtől e-mailen kaptam meg az adatokat)
- Greenberg, Joseph Harold szerk. 1966: *Universals of Language*, Mass–London The MIT P. Cambridge.
- Grétsy László–Kovalovszky Miklós főszerk. 1985: *Nyelvművelő kézikönyv II*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 484–9.
- Kálmán Béla 1983: *A szerves és szervetlen kapcsolat egyik nyelvi kifejezése az ugor nyelvekben*, in Bereczki Gábor–Domokos Péter szerk.: *Uralisztikai tanulmányok*, Budapest, 193–205.
- Kenesei István 1997: *A szintagma alapú képzésekről, Nyelvtudományi Közlemények 95*, 101–18.
- Kiefer Ferenc 1998: *Alaktan*, in É. Kiss Katalin–Kiefer Ferenc–Siptár Péter szerk.: *Új magyar nyelvtan*, Budapest, Osiris Kiadó, 185–289.

- Kiefer Ferenc é.n. [2000]: Jelentéelmélet, Budapest, Corvina Kiadó, 201–3.
- Kiss Gábor 1998: *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára*, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Laczkó Tibor 2000: Zárójelezési paradoxonok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3, Morfológia*, Budapest, Akadémiai, 636–51.
- Larson, Martha 1999: Inalienable nouns vs. proper names, in:
<http://linguistlist.org/issues/10/10-1655.html#2>
- Nagy Bálint 1989: *Kínai nyelvkönyv*, Budapest (Ariadné Könyvek).
- Pete István 1998: Притяжательные предложения, in *Синтаксис русского языка*, Szeged, 55–64.
- Pete István 1999: A szó szerkezeti és derivációs elemzése, *Magyar Nyelvőr* 123, 483–95.
- Schirm Anita 2003: *Az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen birtoklás kifejezőmódjainak vizsgálata*, szakdolgozat, kézirat, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Szegfű Mária 1991: A névszóképzés, in Benkő Loránd szerk.: *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 206–7, 245–6.
- Tsujjoka, Takae 1998: Inalienable possession expressions, in:
<http://linguistlist.org/issues/9/9-1393.html#>

THE ALIENABLE AND INALIENABLE POSSESSIONS**ANITA SCHIRM**

In most language this distinction is morphological. In Hungarian inalienable possession is usually expressed by *-a/-e* and the affixes *-ú/-ű, -jú/-jű*, while alienable possession is indicated by *-ja/-je* and the affix-(V)s. Though it turned out, other grammatical processes (grammaticalization, phonotactical order, semantical properties) also have influence on the choice between *-(j)Ű* and *-(V)s*. Furthermore the alienable–inalienable opposition is not to be defined as a pair of dichotomy, but as a scale, and not only grammatical, but cultural factors too affect the realization.